

Technika

z pohľadu duchovnej vedy

Zděnek Váňa

Určujúcim činiteľom súčasného vývoja ľudstva je fenomén technickej civilizácie. Skracuje vzdialenosti, robí život ľahším a pohodlnejším, priemyselnú výrobu a poľnohospodárstvo efektívnejšími, kultúru a zábavu každého druhu dostupnejšou, preniká do vesmíru aj do mikrosveta buniek, molekúl a atómov, ako kozmopolitický faktor prekračuje hranice štátov, národov a kontinentov a zjednocuje ľudstvo do akejsi uniformujúcej monokultúry. Jej druhú tvár však predstavuje skutočnosť, že poskytuje netušené možnosti v ničení hodnôt, prírody a ľudských životov.

Všetko svedčí o tom, že ľudstvo vstupuje vo svojom vývoji do krajnej situácie, ktorá nemá v jeho minulosti obdobu. Jej predpokladom bol rozvoj prírodných vied, ktoré sa od konca stredoveku emancipovali od svojej dovtedajšej závislosti od filozofie, teológie a pod. a nastúpili svoju triumfálnu cestu až k dnešnému vrcholu, aby prešli z oblasti poznania do sféry vôle a životnej praxe.

Tento vývoj poskytuje na prvý pohľad nepochybne imponujúci obraz, ktorý zvädza k obdivu, maximálnemu využívaniu a k stále novým invenciám. Ide síce o svet zdanlivo vytvorený človekom, svet ľudských myšlienok, ale zhmotnený a odpútaný od prírody, fascinujúci a vstrebávajúci ľudskú dušu, ktorá v ňom môže strácať samú seba, pretože celkom neprehráda sily, s ktorými prakticky manipuluje.

Čo vlastne znamená tento kultúrny novotvar s dvojitou tvárou - lákavou a zároveň hroziavou? Rudolf Steiner upozorňuje na to, že príroda má dvojaké hranice, za ktorými sa vymyká zmyslovému vnímaniu: Smerom hore je to oblasť nadzmyslových éterických síl, ktoré sú zdrojom všetkého života na Zemi, možno povedať sféra nadprírody.

Smerom dole sa rozprestiera oblasť podzmyslových fyzikálnych síl, ktorých podstata zostáva človeku skrytá, aj keď ich prakticky používa, napr. elektrina, magnetizmus, tepelná, atómová energia a pod. Práve preto, že človek prenikol do tejto oblasti svojou praktickou činnosťou, vznikla sféra techniky, ktorú možno nazvať podprírodou, lebo tento mechanicko-materiálny svet sa odpútal od prírody smerom dole. Sily, ktoré tu pôsobia, sú akýmsi neživotným zrkadlením éterických síl života z oblasti nadprírody. V našom dnešnom svete pôsobia štyri druhy éterických síl, ktoré súvisia so štyrmi stupňami vývoja Zeme:

1. tepelný éter, ktorý je podstatou termickej energie a všetkých tepelných javov, pochádza zo "saturnského" stavu Zeme, kedy táto bola ešte nehmotným, iba tepelným útvarom;

2. svetelný éter, ktorý vyvoláva fenomén svetla a ktorého fyzickým účinkom je plynný stav (element "vzduchu"), pochádza zo "slnečného" stavu Zeme, ktorá sa prejavovala ako žiariace plynné teleso;

3. chemický (zvukový či vodný) éter, ktorý vyvoláva chemické procesy, zvukové javy a zhutnenie substancie až do tekutého stavu (elementu "vody"), ako pozostatok "mesačného" stavu Zeme, kedy Zem dosiahla hustotu tekutej látky;

4. životný éter, ktorý je zo všetkých najkomplikovanejší, spôsobuje dnešný minerálny stav Zeme a všetky pevné tvary na nej ("zemský" element).

Tieto éterické sily síce prenikajú cez každý živý organizmus, prúdia v ňom, oživujú ho a formujú ho, nie sú však s jeho hmotnou substanciou spútané. Pokiaľ k tomuto upútaniu k hmote dochádza, vznikajú ich zrkadlové protipóly:

1. **tepelná energia**, vznikajúca zo spútaných síl tepelného éteru;
2. **elektrina** - rozpadnuté svetlo starého Slnka, kedysi čistý svetelný éter, uchopený silami tiaže (spolu s tepelným éterom);
3. **magnetizmus** - ustrnulý zvuk či tón starého Mesiaca, chemický či zvukový éter, ktorý prepadol tiaži a je spútaný hmotou;
4. **pevné formy** a ich poriadok v prírode ako dôsledok tiažou zachyteného životného éteru, ktorého sily sa uplatňujú až na dnešnom vývojovom stupni Zeme.

Zvláštnym javom je **rádioaktivita** ako prirodzený rozpad substancie, ktorý vlastne súvisí s vekom Zeme. Tento proces samovoľného rozpadu, napr. u uránu tu nebol od začiatku, ale začal sa až v určitom štádiu hmotného vývoja Zeme, t.j. v čase, kedy tento vývoj prekročil svoj stred a obracia sa naspäť. Zodpovedá napr. telesnému vývoju človeka, ktorý asi v 35. roku veku dosahuje svoj vrchol, po ktorom nasleduje pozvoľný zostup. Tak aj rádioaktívne látky sú výrazom skutočnosti, že Zem začína starnúť a pomaly sa rozpadáť. Tieto látky boli kedysi kryštalické. Preto sa vyskytujú v najstarších horninách, ako je napr. žula. Teraz sa však pôsobením rozpadu stávajú izotropnými, koloidálnymi a vracajú sa do pôvodného stavu, z ktorého vykryštalizovali. Urýchľovaním tohoto procesu v atómovej fyzike (bomba, elektrárne a pod.) sa ničivo zasahuje do vzťahov síl, pričom sa zo zajatia tiaže prudko uvoľňujú sily tepelného, svetelného a zvukového éteru a deformujú sa aj účinky životného éteru, odtiaľ mutácie zasiahnutých organizmov, karcinómy a pod., nebezpečenstvo zkažy pre celé ľudstvo.

Prirodzený proces rádioaktivity môžeme prirovnať k procesu, ku ktorému dochádza u rastliny. Jej semeno je najprv temer minerálnym útvarom, akousi malou Zemou, ktorej substancia sa v čase klíčenia rozpadá a mení sa na novú formu rastliny. Tak aj Zem je akýmsi veľkým zmineralizovaným semenom, ktoré sa začína rozpúšťať. Rádioaktívne látky sú fermentom tohoto procesu.

Mementom pre dnešné ľudstvo je skutočnosť, že zánik jeho predchádzajúcich vývojových etáp bol vždy spôsobený zneužívaním síl, ktoré človek kedysi ovládal: ako v lemurskej dobe mal moc nad zvieracím semenom, v atlantskej dobe nad silami rastlinného semena, ktoré zneužíval pre egoistické účely a spôsobil tým katastrofu, tak aj v dnešnej dobe začína využívať rozpad kľúčových síl minerálnej ríše a ich zneužitím môže privodiť zánik dnešnej civilizácie.

Využívanie atómovej energie patrí k vrcholom technických vymožeností, ktoré sú výrazom prenikania človeka do podprírody. Polarita tejto sféry k nadzmyslovým skutočnostiam nad prírodou sa prejavuje v tom, že človek v nej dosahuje len zvonka to, čo by mal dosiahnuť vnútorne smerom hore:

1. Mal by oživiť a preduchovniť svoje myslenie tak, aby bolo schopné chápať vyššie pravdy - namiesto toho vytvára v počítačovej sfére umelú inteligenciu, ktorá myslí za neho, avšak len v daných medziach;
2. Mal by vystúpiť vo svojom vnútornom vývoji na stupeň imaginácie, t.j. k obraznému vnímaniu duchovných skutočností, ktoré sú vlastnou podstatou všetkých javov - namiesto toho získal z podprírody pohyblivé obrazy filmu a televízie;

3. Mal by dosiahnuť stupeň inšpirácie, kde sa mu prihovára duchovný svet v tónoch a slovách - miesto toho mu podpríroda dáva telefón, rozhlas, audiovizuálnu techniku atď.;

4. Mal by prenikať do vnútra duchovného vesmíru a duchovných bytostí na stupni intuície, ale miesto toho preniká vonkajšími mechanickými prostriedkami do kozmu, do vnútra zeme, hmoty, do telesnosti človeka.

Tak sú tieto technické vymoženosti polárnym príznakom schopností, na ktoré človek vo vývoji svojich vlastných síl zabúda a miesto nich získava iné, len vonkajším spôsobom, na úkor svojho vnútorného vývoja. Mal by sa preto človek týchto vymožeností vzdávať? - Treba si uvedomiť, že popísaná situácia má aj svoj prirodzený, pozitívny aspekt. Rozvoj techniky totiž súvisí s vývojom duše vedomej, ktorá potrebuje prejsť vedomým vzťahom k všetkému hmotnému a pozemskému, vrátane podprírody. V tejto oblasti sa pravda stretáva s Ahrimanom, s duchom tiaže a hmotného sveta, ku ktorému chce Ahriman človeka pripútať v ilúzii výlučne materiálnej existencie. Materialisticky orientované prírodné vedy a technické vynálezy, ktoré z nej vychádzajú, sú preto jeho inšpiráciou.

Z tejto skutočnosti však ani zďaleka nevyplýva, že by sa človek mal podprírode vyhýbať, že by mal zavrhnúť modernú techniku a vrátiť sa k predošlým kultúrnym pomerom - ako Ghándí, keď miesto tkáčskeho stroja zavádzal v Indii kolovrátky. Ide len o to, aby človek našiel k tejto sfére správny vzťah, aby si uvedomil, aké sily v nej pôsobia a aké prekážky kladú jeho vnútornému vývoju: veď bez premáhania týchto prekážok by tento vývoj ani nemohol napredovať! Človek musí nájsť vnútornú silu, aby v sfére techniky nebol premožený Ahrimanom; aby sa mu neupísal krvou ako Faust Mefistovi, ale aby používal jeho služby a pritom neprepadol do jeho moci.

Krásny, pre našu dobu priam prorocký obraz prináša stará česká legenda o sv. Prokopovi. Pustovník, sužovaný pri svojich modlitbách diablom, nakoniec svojho nepriateľa premôže, nezapudí ho však, ale zapriahne do pluhu, aby s ním oral svoje pole! Tento obraz naznačuje, že človek má nájsť vyrovnaný vzťah medzi silami podprírody a vnútorným životom, že sa nemá nimi nechať ujarmiť, ale naopak, zvládnuť ich tým, že vo svojom vnútornom živote vystúpi práve tak vysoko k nadprírode, ako v technickej sfére zostupuje k podprírode. Aby sa mohol vnútorne vyrovnáť s nebezpečenstvom, ktoré hrozí z podprírody, a zvládol ho, musí vyvinúť poznanie, ktoré presahuje prírodu smerom hore!

Kedysi človek nachádzal v prírode božského Ducha. Dnes túto schopnosť stratil v technike, ktorá je základom jeho dnešnej civilizácie, nachádza len ne-ducha, Ahrimana. V duchovnej vede, ktorá rozširuje poznanie za hranice dané len zmyslami a o ne sa opierajúcim rozumom, sa však vytvára niečo, čo v sebe nemá nič ahrimanského. Preto v nej človek môže nájsť nástroj, ktorým sa vnútorne posilní tak, že sa vedome stretáva s Ahrimanom, bez toho, aby sa ním dal ovládnuť - že je schopný "zapriahnuť ho do pluhu". Je dávnou skúsenosťou, súvisiacou s Kristovým impulzom, že prekonávanie prekážok vnútorného vývoja, nech sú akokoľvek ťažké, nie je spojené len s vlastným pokrokom človeka, ale znamená pre bytosti, ktoré v nich pôsobia, zároveň aj vykúpenie z ich úlohy.